

Retsensioon Jane Remmi näitusele “Kirjad minu naabritele. Mis tunne on olla sulgsuulane?” (Vaal galerii, 10.08.–02.09.2023)

Jane Remmi näitus “Kirjad minu naabritele. Mis tunne on olla sulgsuulane?” adresseerib tänapäeva üliolulist teemat – inimese võimalusi leida loodusega taas kontakti globaalse keskkonnakriisi ajal. Päevpäevalt süvenev looduskoosluste vaesustumine ja liikide väljasuremine pole lahendatavad vaid uute rohetehnoloogiate kasutuselevõttuga. Keskkonnakriisi keskne küsimus on muutuse esilekutsumine inimese hoiakutes ja keskkonnakäitumises ning kultuuri panus sellesse. Jane Remmi näitus näitab oskuslikult visuaalkunsti potentsiaali ja võimalusi sellise muutuse esilekutsumiseks.

Üldmulje näitusest on retsensendile väga positiivne, erinevad teosed moodustavad galeriis „Vaal“ tähendusliku ja üksteist täiendava terviku. Näitus on tuntavalt immerstiivne, vaatajat endasse tõmbav. Eri mõõtmete kasutamine ülielusuuruses kompositsioonist „Käisin Õdri ääres“ tillukeste herilaspesade ja kanarbikukudumini annab edasi looduse paljumõõtmelisust, mis ühtaegu ümbritseb ja nõuab detailidesse süvenemist. Taimekooslusi kujutavad maalid on ka üksikute töedena väga mõjusad ja immersiiused. Näitus hõlmab üldist ja üksikut – võrgustikulisi looduskooslusi nagu ka nende taimedest ja loomadest elanikke. Tööst „Käisin Õdri ääres“ tuttavate värviruutude kasutamine teiste tööde kõrval ja maalide taustana näitusesaalis seob eri tööd tervikuks. Osade värviruutude aimatav pintslietekstuur, aga ka Patrick Tubin McGinley loodushelitaustad, ja valgustusest tekkiv pärlendus mõnedel lõuenditel annab vaatajakogemusele efemeersuse, mis on ka oluline osa tegelikest looduskogemustest. Jane Remm kirjutab kaastekstis, et talle on loojana oluline multisensoorsus ja osalus keskkonnas ning need väärtused on galeriis hästi tajutavad. Näitus tihendab ja setitab looduses olemise kogemust määrani, mis suudab ehk ületada tegelikust looduskeskkonnast saadava osalustunde. Ja see on saavutus!

Näituse kaastekst sõnastab selgelt näituse ülesandepüstituse jõuda kunsti vahenditega lähemale teiste liikide maailmatajule, et rikastada tõlgendust ja suunata inimeste empaatiat.

Ka doktoritöö kui terviku uurimisküsimused on kaastekstis selgelt välja toodud. Kaastekst ise on hästi struktureeritud ja huvitavalt kirjutatud, selles kasutatud mõisted ja käsitlused on piisava selgusega määratletud, asjakohastele allikatele ja autoritele on viidatud. Kaastekst on ka enesereflektiivne ning kirjeldab hästi eri tööde taga olevat loomeprotsessi, katsetusi ja otsinguid. Säärasena pakub kaastekst olulise teejuhi näituse intellektuaalseks mõtestamiseks.

Jane Remmi näituse kontekstis on väga oluline inimese ja looduse suhte tegevuslikkuse – autor viitab Tim Ingoldi „tegevusmaastike“ mõistele – esiletoomine ja kontrasti mõtestamine visuaalkunsti staatilise ja representeeriva mõõtmega. Eriti seeria „Mida me saame koos teha“ uurib tegevuslikkuse, koosloomelisuse ja representatsiooni teemasid ning juurdab kunstilist esitust reaalse keskkonna elupraktikates. Tegevuslikkuse ja kunsti suhe on mitmemõõtmeline teema, mis avaldub näiteks teiste liikide käitumise esteetikas, looduse dünaamilisuses ja muutlikkuses (näiteks võõrliikide, kliimamuutuse probleemid). Jane Remm tõstatab kaastekstis olulise küsimuse representatsiooni sobivusest loodusega suhestumisel ja selle koormatusest antropotsentrismi ja kolonialismi pärandiga.

Püüd kunstilist representatsiooni paljuliigilisest perspektiivist ümber mõtestada ja koosloomelisuse – autor kasutab siin Donna Haraway sümpoiesi mõistet – asetamine keskele kohale tundub olevat selle näituse üks keskseid väärtusi. Selline vaade asub kontrasti ja dialoogi täna valdavamate autorikesksete kunstidiskursustega ja avab tee tõeliselt keskkondlike loomepraktikate suunas. Siin polegi ehk oluline ühese vastuseni jõudmine, vaid küsimuse püstitamine, harjumuspärasemate representatsiooniviiside kahtluse alla seadmine, alternatiivide pakkumine ja ümbertõlgendamine.

Samas on näituses paradoksaalsena esiplaanil loodusesse suubuv lähenemine. Tööde vormid ja värvid on hästi rahulikud, meditatiivsedki, näituse kaastekst rõhutab looduse esteetikat, vaatajana pole tajuda mingit kriitilist, vastanduvat perspektiivi ei inimese keskkonnakasutuse ega kultuuripraktikate suhtes. Inimese ja keskkonna vahel pole tajutavat konflikti, isegi hiire tapmine kassi poolt tõlgendatakse töös „Kirjad minu naabritele“ Andreas Weberile viidates leebeks näiteks looduse tasakaalust. Selline vaade lähendab Jane Remmi näitust looduse esteetilise kujutamise pikale traditsioonile (maastikumaal, romantismi traditsioon kirjanduses). Jane Remmi positsioonivalik on ilmselt teadlik, aga tahaksin retsensendina küsida, *kas autor on nõus oma tööde sellise positsioneerimisega ja milliseks ta hindab sellise lähenemise võimalusi ja piire inimese ja keskkonna suhete käsitlemisel keskkonnakriisi ajastul?*

Seeria „Mida me saame koos teha“ pakub huvitavaid katsetusi seoste loomisel teiste liikide elutegevusega. Siin leiab ainelise looduse kasutamist eri vahendusastmetes, mimeetilisi jäljendavaid tehnoloogiaid (näiteks mullapigmentide kasutamine töös „Maa alused“).

Väljakutse teiste liikidega koos tegutseda näib juhtivat lihtsamate ja arhailisemate tehnoloogiate suunas. Selles kontekstis tahaksin ma autorilt küsida, et kas või kuidas suhestub koosloomelisis traditsioonilise pärimusliku käsitöö ja kunstidega. Viitan siin värvimuldade ja looduspäraste materjalide kasutamisele aga taimemotiividele: “võimaldasin kanarbikul luua endast portree kanarbikuga värvitud lõngaga kanarbikku kujutades” (kaastekst, lk 6), mille sarnaseid näiteid leiab rahvalikus käsitöös. *Kuidas suhestuvad koosloomelised lähenemised traditsioonilisema rahvakunstiga, kui oluline on selline seos autori jaoks ja kas siin oleks ruumi dialoogiks ning ümbertõlgendusteks?*

Näituses kasutatud värvi- ja vormikasutus on looduslähedaselt täpne, mis on iseloomustanud Jane Remmi loomingut ka varasemalt. Paiguti on värvipaletti looduspärasus otseselt loomemeetodist tulenev. Näiteks töö “Käisin Õdri ääres” värviruudud on saadud konkreetsetest fotodest, mis tehtud paljudel jalutuskäikudel Õdri järve äärde Karula rahvuspargis. Jane Remm kasutab siin loomemeetodina sünekdoohhi või metonüümiat – mitmekesise terviku esitamist üksikelemendi kaudu. Metonüümiat kasutamine on selle töö puhul väga õnnestunud valik ka sel põhjusel, et võimaldab kunsti vahenditega hõlmata ökosüsteemi sisuliselt haaramatut mitmekesisust. Jane Remmi näitust iseloomustabki erinevate lähenemiste mitmekesisus – kunstilise representatsiooni kõrval ka vaatlus ja salvestamine, mimeetilisus, looduse toomine galeriiruumi (herilaste ja nahkhiirte tegevusmärgid), koosloomelisis ja kirjutamine.

Kirja kasutamine liikidevahelise kontakti loomise vahendina on Jane Remmi poolt ootamatu ja riskantne valik. Kiri kui žanr on traditsiooniline suhtlusvorm, aga samas väga inimkeskne ja oma žanrinormidest ja traditsioonidest koormatud. Raame seavad näiteks vormelid, millega me alustame ja lõpetame kirju. Tavaliselt kirjutatakse inimestele, kes on eemal, mistõttu kiri kui žanr ise eeldab ja loob distantsti. Jane Remmi seeria “Kirjad minu naabritele” püüavad aga markeerida kokkupuutepunkte autori ja mitteinimesest naabrite vahel, luua ühisosa ja seega avavad isiklikumaid suhtetasandeid (viited konkreetsetele kohtumistele teiste liikidega, pereliikmete roll selles). Samas jäävad kirjad paiguti otsisklevaks - mõnel juhul pole päriselt aru saada, mis ikka on autori sõnum oma adressaatidele, miks ta kirjutab või mida soovib enda kohta teada anda. Siin võiks autorilt küsida, et *kas või kuidas aitas kirjažanri kasutamine*

autoril märgata või ületada enda tajupiire ja ka enda koormatust kultuurinormidest? Kas või mida võiksid mitteinimesest naabrid vastata kui neil oleks ligipääs samale meediumile?

Kokkuvõttes pakub näitus põneva vaatajakogemuse ja avara tõlgendusruumi. Keskkonna toonide, valguste ja vormide representatsioonid, eri liikide elude mitmekesisuse uurimine kunsti vahenditega ja kirjade vormis loodud kommunikatsioonisild lähiümbruses elavate liikidega esitavad hästi keskkonnaga suhtlemise viise ja loovad tervikliku näitusekogemuse. Näituse väärtuseks on kindlasti erinevate suhestumisviiside väljapakkumine teise liikidega, nende teostamine ja metarefleksioon autori ja osaleja perspektiivist. Näitus vastab hästi keskkonnakriisi kesksele väljakutsele – avardada inimese taju- ja olemisviiside välja ning näidata, et on alternatiive tänasele inim- ja tarbimiskesksetele praktikatele. Jane Remm näitab veenvalt, kuidas saavad osalevad kunstipraktikad meis kutsuda esile nihet elutervemate olemise modaalsuste suunas.

Timo Maran

ökosemiootika ja keskkonnahumanitaaria professor
osakonna juhataja
tel: 5097266
e-post: timo.maran@ut.ee
Semiootika osakond, Tartu Ülikool
Jakobi 2-311, Tartu 51014